

Щербак С.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України» (м. Суми)

Суб'єкти виконавчого процесу

У статті розкривається співвідношення понять «суб'єкти виконавчого процесу» та «учасники виконавчого процесу», запропоновано класифікацію суб'єктів виконавчого процесу з обґрунтуванням критерія заінтересованості у проведенні виконавчих дій та залежно від ролі, яку виконує особа у виконавчому процесі.

Ключові слова: суб'єкти виконавчого процесу, учасники виконавчого процесу, процесуальна заінтересованість.

В статье раскрыто соотношение понятий «субъекты исполнительного процесса» и «участники исполнительного процесса», предлагается классификация субъектов исполнительного процесса по критерию заинтересованности в проведении исполнительных действий, а также в зависимости от роли лица в исполнительном процессе.

Ключевые слова: субъекты исполнительного процесса, участники исполнительного процесса, процессуальная заинтересованность.

Інститут суб'єктів виконавчого процесу став об'єктом пильного наукового інтересу та порівняно з іншими проблемними теоретичними питаннями є доволі розробленим в молодій науці виконавчого процесу, про що свідчить наявність цілого ряду дисертаційних робіт останніх років, пов'язаних з вивченням процесуального становища зазначених суб'єктів [1].

Усі особи, які беруть участь у процесі примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів є суб'єктами виконавчого процесу, що наділені правосуб'єктністю та мають у виконавчому процесі певне процесуальне становище.

В юридичній літературі відсутній єдиний підхід до визначення складу суб'єктів виконавчого процесу та критеріїв віднесення того чи іншого суб'єкту до певного виду. Деякими вченими вводиться правова категорія «системи суб'єктів виконавчого провадження», під якою розуміється класифікація суб'єктів за групами, а також взаємозв'язок суб'єктів в рамках певної галузі права, об'єктивований в участі у суспільних відносинах, що підпадають під предмет регулюючого впливу галузі права [2, С.9-13] або

обґрунтовується застосування системного підходу через правові зв'язки, яких набувають суб'єкти виконавчого провадження, взаємодіючи один з одним та формуючи систему [3, С.9]. Водночас більш актуальними є питання взаємозв'язку не всередині суб'єктів виконавчого процесу, а зовнішнього характеру, тобто взаємовідносини між державною виконавчою службою та іншими державними та недержавними органами з приводу вчинення виконавчих дій, що набуває вагомого практичного значення. При цьому організація та забезпечення належної взаємодії між державною виконавчою службою та судами, органами внутрішніх справ, органами опіки та піклування, банками, митною, податковою службою безпосередньо впливатиме на ефективність конкретного виконавчого провадження.

Існують різні класифікації суб'єктів виконавчого процесу, що здійснюються вченими-процесуалістами за певними критеріями, зокрема залежно від цільової спрямованості і ролі при виконанні виконавчих документів [4, С. 550], за заінтересованістю у результатах виконавчого провадження [5, С.506-511], залежно від процесуальної ролі, можливостям впливу на хід виконавчого провадження та за характером своєї заінтересованості [6, С.111].

З проведеного аналізу існуючих класифікацій суб'єктів виконавчого процесу вбачається, що переважна більшість вчених-процесуалістів включає суд до складу суб'єктів виконавчого процесу, проте питання щодо ролі суду та його правового становища у виконавчому процесі є дискусійним. Так, Д.Я. Малешин [7, С.43-180], розрізняючи правовий статус суду у виконавчому провадженні при виконанні судових постанов та інших виконавчих документів, пропонує розширити судову компетенцію у випадках порушення, підготовки, здійснення та закінчення виконавчих дій, що провадяться для втілення в дійсність актів правосуддя. М.А. Вікут [8, С.516], навпаки, не відносить суд до учасників виконавчого провадження, при цьому вона не заперечує особливих повноважень суду щодо попереднього та наступного контролю за діями судових приставів-виконавців,

використовуючи щодо суду термін «причетність» до процесу виконання, яка на її думку, не може бути охарактеризована як виконавчі дії. І.Б. Морозова та А.М. Треушніков вбачають щодо статусу суду у виконавчому провадженні термін «контроль», доводячи, що судовий контроль за провадженням примусового виконання виконавчих документів є самим дієвим та ефективним [9, С.136, 140]. Дотримуючись позиції про те, що суд не може розглядатися як один із суб'єктів виконавчого процесу, вважаємо за доцільне говорити не про роль суду у виконавчому процесі, а про взаємодію суду з державною виконавчою службою. Враховуючи значні новели законодавства останніх років, пов'язані з реформуванням судоустрою, поняття взаємодії державної виконавчої служби з судом не обмежується рамками суду загальної юрисдикції, а розширюється взаємодією з адміністративними судами та господарськими судами.

Ще з моменту прийняття Закону України «Про виконавче провадження» застосування термінологічного апарату щодо глави 2 Закону, яка мала назву «Учасники виконавчого провадження» потребувало удосконалення, а зміст статті 10 Закону викликав ряд зауважень [10, С.69-71]. В редакції Закону від 04.11.2010 № 2677-VI стаття 7 Закону зазнала певних змін, однак в цілому висловлені пропозиції не були враховані законодавцем, як і не був визначений критерій, за яким здійснюється віднесення певного суб'єкта виконавчого процесу до тієї чи іншої групи.

Тому вважаємо за доцільне здійснити аналіз статті 7 Закону України «Про виконавче провадження», з якої вбачається, що фактично виділено дві групи осіб: 1) учасники виконавчого провадження;

2) особи, які залучаються до проведення виконавчих дій.

До першої групи віднесені державний виконавець, сторони, представники сторін, прокурор, експерти, спеціалісти, перекладачі, суб'єкти оціночної діяльності- суб'єкти господарювання.

Особами, які залучаються до проведення виконавчих дій, визначені поняті, працівники органів внутрішніх справ, представники органів опіки і піклування, інші органи та установи.

Слід зазначити, що як в попередній редакції статті, так і в чинній, бракує законотворчої техніки, оскільки назва ст.7 "Учасники виконавчого провадження та особи, які залучаються до проведення виконавчих дій", є ширшою, ніж загальна назва розділу. Термін "учасники виконавчого провадження" не зовсім узгоджується із їх правовим статусом у виконавчому процесі. Особливо це стосується державного виконавця, який названий одним з учасників виконавчого провадження, однак наділений специфічним комплексом прав та обов'язків як посадова особа владного органу, уповноваженого законом на примусове виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів. Поєднання в одному понятті "учасники виконавчого провадження" державного виконавця є невдалим, оскільки державний виконавець, будучи основним суб'єктом виконавчого процесу, безпосередньо вчиняє виконавчі дії, тобто фактично здійснює виконавчий процес та керує ним, що зовсім не враховано законодавцем при віднесенні його до групи учасників виконавчого провадження. У виконавчому процесі державний виконавець є процесуальною самостійною особою, від свого імені приймає рішення, втілені у формі постанов та інших актів, що безпосередньо впливають на динаміку процесу, а його вимоги щодо виконання рішень є обов'язковими для всіх органів та осіб.

Не врахована й роль експертів, спеціалістів, перекладачів та суб'єктів оціночної діяльності – суб'єктів господарювання, вони є не у кожному виконавчому провадженні, а лише у разі необхідності залучаються до проведення виконавчих дій, наприклад, коли особа не володіє мовою виконавчого провадження. В усіх інших випадках ці особи не будуть брати участі при провадженні виконавчих дій, а тому включення їх до першої групи недоцільно. Також з огляду на те, що оцінка майна боржника за правилами ст.58 Закону України «Про виконавче провадження» здійснюється

або державним виконавцем або суб'єктом оціночної діяльності – суб'єктом господарювання, роль експертів та спеціалістів значно змінюється, а випадки їх залучення до участі у виконавчому провадженні зменшуються, що призводить до обгрунтованих пропозицій вчених щодо обмеження переліку прав спеціаліста до права ознайомлення з матеріалами виконавчого провадження та оскарження дій (бездіяльності) державного виконавця з питань, що стосуються оплати послуг спеціаліста [11, С.13]. Взагалі не визначеним є питання статусу суб'єктів оціночної діяльності – суб'єктів господарювання, які в силу положень ст.13 Закону України «Про виконавче провадження» залучаються у виконавчому процесі для оцінки майна, при цьому в Законі не йдеться про попередження таких осіб про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивої оцінки майна, що є неприпустимим та може призвести до порушення прав сторін виконавчого провадження.

Цілий ряд інших осіб, які також беруть участь у виконанні рішення суду чи іншого юрисдикційного органу (органи державної влади та місцевого самоврядування, особи, що утримують майно боржника, зберігач майна боржника та ін.) зовсім не увійшли до наведеної класифікації.

Крім того, коло суб'єктів виконавчого процесу є значно ширшим, ніж коло учасників виконавчого процесу, а тому більше відповідатиме розглядуваній загальній характеристиці всіх суб'єктів виконавчих процесуальних правовідносин. Учасниками виконавчого процесу мають бути лише ті особи (фізичні, юридичні особи та фізичні особи-підприємці), що мають заінтересованість у результатах виконавчого провадження, роль яких є активною у виконавчому провадженні, що діють у процесі від свого імені, мають право на вчинення процесуальних дій, спрямованих на виникнення, розвиток та закінчення процесу та можуть впливати на процес вчинення виконавчих дій.

Залежно від характеру юридичного інтересу щодо результатів вчинення виконавчих дій всіх учасників виконавчого процесу можна поділити на 3 групи:

1) особи, які мають особистий (суб'єктивний) інтерес, як матеріально-правовий, так і процесуальний: сторони виконавчого процесу (стягувач та боржник);

2) особи, що мають функціональний (процесуальний) інтерес та діють від імені та в інтересах сторін виконавчого процесу (представники стягувача або боржника);

3) особи, що мають державний, службовий або громадський інтерес у результатах виконавчого процесу: прокурор, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, які зверталися до суду на захист прав, свобод та інтересів інших осіб в порядку ст.45 ЦПК України.

Склад учасників виконавчого процесу залежить від процесуального провадження та особливостей його здійснення державним виконавцем.

Всі ж інші особи – це не учасники, а суб'єкти виконавчого процесу, оскільки вони не заінтересовані в його результаті, а лише сприяють проведенню виконавчих дій. Їх роль у виконавчому процесі не активна, а пасивна.

З урахуванням критерія заінтересованості у проведенні виконавчих дій та залежно від ролі, яку виконує особа у виконавчому процесі, слід запропонувати таку класифікацію суб'єктів виконавчого процесу:

1) органи і посадові особи державної виконавчої служби;

2) учасники виконавчого процесу (сторони та їх представники, прокурор, який представляє інтереси держави або особи), органи державної влади та місцевого самоврядування;

3) особи, які залучаються до проведення виконавчих дій (спеціалісти, експерти, суб'єкти оціночної діяльності- суб'єкти господарювання,

перекладачі, поняті, зберігачі майна боржника, спеціалізовані організації, що здійснюють реалізацію майна боржника).

До учасників виконавчого провадження слід зарахувати і органи державної влади та місцевого самоуправління, що мають державну заінтересованість у результатах виконання. Закон України “Про виконавче провадження” передбачає участь у виконавчому провадженні лише представників органів опіки та піклування, та зараховує їх до осіб, які залучаються до проведення виконавчих дій, що є неправильним. По-перше, не враховується те, що органи опіки та піклування – це не єдиний орган державної влади, оскільки в цьому разі цілий ряд державних органів просто усувається від участі у виконавчому процесі; по-друге, ці органи не мають того обсягу прав, який передбачений для учасників виконавчого процесу, а їх слід було б наділити правами стягувача, крім права укласти мирову угоду, за аналогією з ЦПК України, а, по-третє, не існує взагалі будь-якої регламентації їх правового положення та мети залучення цих органів у виконавчий процес. Отже, на практиці виникають непорозуміння з цього приводу і вирішити їх важко без внесення відповідної конкретизації в положення закону.

З пункту 4 ст.19 Закону, де йдеться про те, що державний виконавець відкриває виконавче провадження в інших передбачених законом випадках, витікає, що такими випадками є відкриття виконавчого провадження з ініціативи органів державної влади та місцевого самоврядування, фізичних та юридичних осіб, що звертаються на захист прав, свобод і інтересів інших осіб за аналогією з прокурором, який також вправі звертатися до органів державної виконавчої служби із заявою про відкриття виконавчого провадження в інтересах інших осіб, з огляду на нормативно закріплену можливість зазначених органів та осіб звернутися з позовною заявою до суду за захистом прав та свобод інших осіб (ст.45 ЦПК України). Більше того, «Інструкція про проведення виконавчих дій» (п.2.1.1) називає ще цілий ряд

органів, що належать до цього поняття – представники органів і установ освіти, медичні працівники, а також представники інших органів та установ.

Редакція Закону “Про виконавче провадження” має відтворювати весь склад осіб, які беруть участь у виконавчому процесі, і тому класифікація має бути більш чіткою та конкретною, а главу 2 Закону слід було б назвати ”Суб’єкти виконавчого провадження“ і відтворити запропоновану класифікацію в законодавчих нормах.

Список літератури

1. Худенко В.В. Участники исполнительного производства. Автореф. дисс...канд. юрид. наук.– Саратов, 1992; Валеєв Д.Х. Процессуальное положение лиц, участвующих в исполнительном производстве. Автореф. дисс...канд. юрид. наук.– Казань, 1999; Морозова И.Б. Субъекты исполнительного производства. Автореф. дисс... канд. юрид. наук.– М., 1999; Гепп Ю.В. Участники исполнительного производства. Автореф. дисс...канд. юрид. наук.– Саратов, 2002 .– 30 с.; Малешин Д.Я. Суд в процессе исполнения судебных постановлений. Автореф. дисс...канд. юрид. наук.– М., 2002; Бочарова С.Н. Совершенствование прокурорского надзора в исполнительном производстве. Автореф. дисс...канд. юрид. наук.– М., 2002.
2. Асадуллин М.Р. Система субъектов исполнительного производства// Исполнительное производство: процессуальная природа и цивилистические основы. Сборник материалов Всероссийской научно-практической конференции, г. Казань, Казанский государственный университет. 4 апреля 2008 г.– «Статут», 2009.
3. Ігонін Р.В. Організаційно-правові засади діяльності суб’єктів виконавчого провадження// Автореф. дис... канд. юрид. наук .– Ірпінь, 2007.
4. Шерстюк В.М. Глава 31 Исполнение судебных актов и актов иных органов // Гражданский процесс: Учебник / Под ред. М.К. Треушникова.– М.: ООО «Городец-издат», 2003.

5. Викут М.А. Участники исполнительного производства // Система гражданской юрисдикции в канун XXI века: современное состояние и перспективы развития: Межвуз. сб. науч. тр.: Екатеринбург, 2000.
6. Настольная книга судебного пристава-исполнителя: Учебно-методическое пособие/ Отв. ред. проф. В.В. Ярков.– М. : Издательство БЕК, 2001.
7. Малешин Д.Я. Суд в процессе исполнения судебных постановлений. Дисс...канд. юрид. наук. – М., 2002.
8. Викут М.А. Участники исполнительного производства // Система гражданской юрисдикции в канун XXI века: современное состояние и перспективы развития: Межвуз. сб. науч. тр.: Екатеринбург, 2000.
9. Морозова И.Б., Треушников А.М. Исполнительное производство.– М.: Городец. Формула права, 1999.
10. Фурса С.Я, Щербак С.В. Виконавче провадження в Україні. Навчальний посібник.– К.: Атіка, 2002.
11. Глушкова Д.Г. Участь спеціаліста а цивільному судочинстві. Автореф. дисс...канд. юрид. наук. – Х., 2009.

Summary

In the article correlation of concepts opens up subjects of executive process and participants of executive process, classification is offered subjects of executive process after the criterion of the personal interest in the leadthrough of executive actions and from the role of person of executive process.

Key words: subjects of executive process, participants of executive process, judicial personal interest.

Щербак, С.В. Суб'єкти виконавчого процесу [Текст] / С.В. Щербак // Вісник Української академії банківської справи. - 2012. - № 6.- С. 35-38.